

Ljubivoje Cerović

SVEDOK ISTORIJE

(Tomislav Ketig: *Duga senka svitanja*, MIR, Novi Sad, 2007)

U izdanju novosadske agencije *MIR*, na preko hiljadu strana, pojavio se dvotomni istorijski roman iz pera Tomislava Ketiga *Duga senka svitanja*. Tomislav Ketig, uvaženi književnik i enciklopedist, prisutan je u jugoslovenskoj kulturnoj javnosti više od četiri decenije. Autor je brojnih tekstova iz poezije, proze, drame, eseja i kritike. Za *Enciklopediju Jugoslavije*, u kojoj je bio glavni urednik Redakcije za Vojvodinu, objavio je više odrednica, među kojima posebno treba pomenuti *Kultura u Jugoslaviji 1918-1988*, kao i *Nauka u Jugoslaviji 1918-1988*. Njegov stvaralački opus zahvata široki vremenski dijapazon – od antike do savremenosti.

Autor događaje locira u vremensko razdoblje dugo šest decenija, čiji je svjedok bio junak romana. U tom intervalu, dogodile su se krupne društvene i političke promene u Habzburškom carstvu i na širim evropskim prostorima, koje je podstakao imperator Josif II donošenjem Patenta o verskoj toleranciji, proklamovanog 1782. godine, u duhu prosvetiteljskih ideja. Poslednja decenija 18. i prva decenija 19. veka bile su obeležene događajima koji su iz temelja izmenili Evropu. Francuska revolucija uzdrmala je i Habzburško carstvo. Vođe mađarskog plemićkog nacionalnog pokreta, zalagale su se za izdvajanje Ugarske iz Habzburške monarhije, što je došlo do izražaja na Državnom saboru u Požunu. Radikalni krugovi u Mađarskoj pripremali su revoluciju po ugledu na francuske jakobince. Temišvarski sabor označio je ostvarivanje ravnopravnosti pravoslavnih sa ostalim narodima Habzburške monarhije. Na jugu Austrijske monarhije i na severu Osmanskog carstva, vođen je poslednji rat između ove dve moćne imperije. Deceniju kasnije, Prvi srpski ustanak ustalasio je panonsko-balkanska prostranstva, imajući odjeka i preko Save i Dunava. Napoleonovi ratovi potresli su čitav evropski kontinent. U pohodu na istok Evrope, Napoleon je srušio hiljadugodišnju svetu Rimsku imperiju, na čijem su se čelu vekovima nalazili Habzburzi. Ovaj buran period evropske istorije, okončan je Bečkim kongresom, 1815. godine, kada su posle miliona ljudskih žrtava i neprocenjivih ratnih razaranja, ozvaničeni novi odnosi snaga na Starom kontinentu.

Kada su utihnula ratna razaranja, a realno ostvarljivom činila se vizija o društvu tolerancije i harmonije u državi u kojoj su živeli razni narodi, ispovedane različite religije i razvijale se različite kulture, kada je nastupio višedecenijski mir, nad pitomom panonskom ravnicom, ponovo su se nadvili tamni oblaci. U nepojmljivo surovim ratnim sukobima, koji su bili posledica razularenih nacionalnih strasti, živote su gubili, ne samo vojnici, već i civilno stanovništvo; sve je to bilo praćeno velikim materijalnim razaranja.

Abraham Kertner, junak romana, savremenik događaja i procesa koji su obeležili čitavu epohu evropske istorije, rođen 1760. godine, pripadnik je ugledne nemačke porodice iz Koblenca, u Rajnskoj oblasti. Kao protestant, čija je majka poticala iz katoličke sredine, od

detinjstva bio je svedok verske podvojenosti i netrpeljivosti u svom rodnom kraju. Od vršnjaka se izdvajao inteligencijom i radinošću. Po završetku gimnazije, posle smrti oca, nije nastavio studije. Posle nekoliko godina odlučio je da se iseli na panonska prostranstva, koja su u tom vremenu, na poziv imperatora Josifa II, masovno kolonizirali njegovi sunarodnici iz redova protestanata. Po preporuci ujaka, Eugena fon Frica, uglednika iz Koblenca, Kertner se javio baronu Fon Vajsenbahu, upravitelju administracije Dvorske komore u Somboru, koji je vršio raspoređivanje kolonista. Kertner za njega kaže da mu je „bukvalno otvorio sva vrata“. Sem što je dobio imanje u Novom Sivcu, gde su, kratko vreme pre njega, 1786. godine, naseljeni protestanti iz nemačkih zemalja, postao je najbliži saradnik Vajsenbaha, često ga zamenjujući i odlazeći službenim poslom u okolna naselja, u kojima su živeli nemački kolonisti.

Kertner je izgradio kuću na svom imanju kraj Novog Sivca, gde je zasnovao porodicu. U susedstvu, u Starom Sivcu, vekovima su živeli Srbi. O Srbima pričala mu je majka kada su u vremenu njenog detinjstva na Rajnskom ratištu boravili srpski graničari pod vođstvom Vuka Isakovića. Na putu u novi zavičaj o tom narodu, u Frankfurtu pričao mu je i Dositej Obradović, najmarkantnija ličnost srpskog prosvetiteljstva i racionalizma. O prvim danima života u novom zavičaju, Abraham govori o Srbima kao narodu drugačije vere i drugačije čudi, ali koji, kao i svi hrišćani, na dobro odgovaraju dobrim.

U Somboru, koji je često pohodio, upoznao se sa mnogim uglednim građanima. Za njegovu sudbinu značajno je bilo poznanstvo sa Nikolom Demetrovićem, uglednim članom Grčko-racke kupećeske kompanije sa sedištem u Temišvaru, koju su činili trgovci pretežno iz redova Srba i Cincara. Kao inteligentan i preduzimljiv poslovan čovek, postao je član ove asocijacije, u kojoj je stekao veliki ugled, što je adekvatno pratilo njegov finansijski i društveni uspon. Posle integrisanja više trgovinskih asocijacija, čije su članstvo činili pripadnici raznih naroda koji su živeli u Habzburškoj monarhiji, postao je direktor kompanije Ost-vest gezelšaft sa filijalama širom Monarhije, od Temišvara i Zemuna, do Pešte i Požuna, sve do Rijeke i Trsta.

Kao direktor moćne kompanije i ugledni delatnik u bečkoj Komori, Kertner je upoznao mnoge značajne ličnosti u različitim prilikama i povodima, o čemu posebno govori autor romana. Tako je prilikom posete cara Josifa II Somboru, u ime nemačkih kolonista, vladaru izložio probleme sa kojima su se susretali. Našao se među članovima delegacije koncesionara za izgradnju Bačkog kanala, koje je primio imperator Leopold II u carskom dvoru u Beču. Tom prilikom, car je dao punu podršku projektu uglednog geodeta Jožefa fon Kiša. Ocenio ga je kao epohalan događaj u Panonskoj niziji, što je potvrdilo vreme, kada je Bačka postala žitnicom Habzburške monarhije.

Kao nepokolebljivi borac za demokratsko društvo, pod snažnim uticajem ideja prosvetćenosti i Francuske revolucije, sa čime se konfrontirala centralistička koncepcija uređenja monarhije pod vladavinom cara Franca I, kao bliski prijatelj Ignjata Martinovića, idejnog nosioca aktivnosti ove organizacije, Kertner je pristupio Društvu reformatora Ugarske, uređenog po masonskoj shemi. Međutim, pokušaj rušenja vlasti, bez šire podrške u narodu, ugušen je u samom začetku.

U angažovanjima Kertnera, preplitale su se društvene i poslovne aktivnosti, što je došlo do punog izražaja u vreme poslednjeg Austrijsko-turskog rata, na kraju 18. veka, kada je

Kompanija pravila dobre poslove sa vojskom, ali i sa ustaničkim prvacima, jednako kao što će činiti deceniju kasnije, u vreme Prvog srpskog ustanka, kada prebacuju oružje i protivijant južno od Save i Dunava. U tom smislu, Kertner je ostvario kontakte sa Aleksom Nenadovićem i Karađorđem Petrovićem. Ovi potezi u Beču podržavani su kao protivteža ugarskim separatističkim ambicijama, koju bi onemogućilo stvaranje južnoslovenske zajednice, u kojoj bi se našli Srbi, Hrvati i Slovenci.

Ova nastojanja u politici Bečkog dvora obeležile su i naredne decenije. To je došlo do izražaja u vreme nastanka Ilirskog pokreta, u borbi za očuvanje hrvatskog nacionalnog identiteta, tridesetih godina 19. veka, kada je po nalogu austrijskog kancelara kneza Alfonsa Meterniha, stuba saveza evropskih vladara Sveta alijansa, boravio u misiji kod nadbiskupa Maksimilijana Vrhovca u Zagrebu i grofa Janka Draškovića u dvorcu Ozalj na Kupi.

U nastojanjima da na svojoj strani ima Srbiju, Meternih, posredstvom Ilije Garašanina, autora *Načertanija* iz 1844. godine, šalje tada već vremešnog Kertnera u Srbiju da na licu mesta sagleda stanje i informiše ga o političkoj situaciji stvorenoj posle smene dinastija Obrenovića i Karađorđevića, kada na srpski kneževski tron stupa Aleksandar, sin vožda Karađorđa.

Tokom svog dinamičnog života, Kertner se upoznao i sa liderima mađarskog političkog pokreta iz redova najuglednijih ugarskih aristokratskih porodica, Lajošem Baćanjijem i Palom Esterhazijem, koji će postati vodeće ličnosti u vreme Revolucije 1848-1849. godine.

Kertner se povukao iz aktivnog društvenog i poslovnog života 1817. godine, kada je u vremenima nastalim posle Bečkog kongresa, kao plemić, potpuno usaglasio sopstveni život sa ritmom u carevini, koji su nametnuli moćnici sa imperatorom Francom I na čelu. Abrahmove poslove preuzeo je njegov sin Aleksandar, preselivši, uz očevu saglasnost, glavni ured kod sebe, u Beč. Otac je zadržao ulogu savetnika „a zapravo je time više pokrивao potrebu za daljim prijateljevanjem s ljudima koji su mu bili i ostali bliski“, navodi autor romana.

Značajan prostor autor daje memoarskim spisima koje je Kertner vodio od 1817. do 1837. godine, naslovivši ga *Zapisi Abrahama Kertnera*, u kojima je sačuvano „sve što ga se, ređe radosno, a češće bolno doticalo u njegovim privatnim kontaktima i ličnom životu“.

Predosećajući tragične događaje sa nesagledivim posledicama, Abraham je, kao devedesetogodišnjak, godinu dana pre smrti, u predvečerje Četrdesetosme, poručio sinu: „Toliko bih voleo da sam ovo vreme, što sam ga proveo nadovezujući u beskrajn niz dane i noći, mogao da poklonim nekome ko bi u tom vremenu nešto korisno po čovečanstvo uradio. Ali valjda mora da bude tako: najveći deo vremena kojim čovečanstvo raspolaze, bude uludo protraćen“.

Strahote 1848. u svesti Abrahama Kertnera, za tili čas, srušile su čitav njegov svet za kojim je žudeo i za čije se ostvarenje nesebično i nepokolebljivo borio. Umro je potišten i duboko razočaran, 1849. godine, kada je rat besneo panonskim prostranstvima.

Tomislav Ketig, istorijskim romanom *Duga senka svitanja*, tematsko-hronološkim pristupom zasnovanim na autentičnim izvorima, kako originalnim, tako i onima sadržanim u obimnoj literaturi i dokumentima, predstavio se kao vrsni poznavalac istorije i društvenih i političkih prilika u vremenima koja opisuje. Stvorio je delo vrhunске vrednosti, kojim je dočarao duh i atmosferu, kao i odnose među ljudima i narodima na panonskom prostoru krajem 18. i u prvj polovini 19. veka.